

Олена Леонтович

НЕТІННА СЛАВА УКРАЇНИ

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 061.21
ББК 06.75
Л47

Леонтович О.

Л47 Нетлінна слава України / О.Леонтович. — Тернопіль :
Навчальна книга — Богдан, 2013. — 112 с.

ISBN 978-966-10-2860-8

Книга присвячена представникам творчого генію українського народу від XVIII по XXI століття. В ній розповідається про знаних і незнаних талановитих українців — промисловців, композиторів, вчених, художників, артистів, які жили і творили в різні часи як на теренах материзни, так і на «далеких берегах», але з Україною в душі та заради її слави. В ній подані і портрети наших сучасників.

Книжка розрахована на широке коло читачів.

**УДК 061.21
ББК 06.75**

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-2860-8

© О. Леонтович, 2013
© Навчальна книга — Богдан, 2013

СЛОВО ВІД АВТОРА

Дорогий читачу!

Якщо Твою увагу привернула назва книжки, розгорни її і поринь у простір українських талантів, що творили і творять славу України.

Як Ти зараз, так і я протягом років випадково і не випадково доторкалась до цієї культурної царини української, була заморожена нею і не могла не розповідати про її достойників, знаних і ще незнаних українцям. Адже плоди їхнього натхнення складають невмируще багатство нашої Вітчизни, національну скарбницю української культури.

Різні імена Ти зустрінеш на стежі пізнання, з різними постатями познайомишся, і віддалиться від Тебе небокрай і збагатиться обшир знань.

Серед них і незабутні Симиrenки, які є прикладом безкорисного служіння Україні, є моральним прикладом для всіх наступних поколінь українців. Серед них і наші сучасники, які щоденно кладуть на вівтар культури свої творчі здобутки.

Серед них і стражденний геній Артема Веделя, і світлий пензель Григорія Світлицького, і перерваний кулею лет Олексія Ходимчука з розстріляного відродження, і творчий подвиг когорти «пересаджених квітів», що на далеких берегах жили з Україною в душі.

*Повернулись ключі журавлині,
Імена геть забутих людей,
Що Вкраїну, як неню, любили,
Що не марили світом, та гей...
Доля слалася їм поза нею,
Душі рвалися жалем тужним.
І летіли їх думи до неї,
І кривавилось серце у них.*

Ми маємо про них знати, щоб гордістю повнилася наша душа за Україну, за неймовірно багатий на творчу потугу український народ.

Розділ I

УКРАЇНСЬКІ ДОСТОЙНИКИ РОДУ СИМИРЕНКІВ

1.1. Славетні підприємці-патріоти

*Роде наш...
Скільки їх у матері України!
І всі вони їй дорогі.*

*К*озацький рід Симиренків вписав неповторні сторінки в історію підприємництва, культури та науки України.

Цей рід походить з Черкащини. З козацької далечини виринають такі могутні й відважні запорожці, яких за дивовижний героїзм назвали Симиренками, тобто семирукими, бо в бою воювали за сімох. У XVIII столітті постає нескорений їхній нащадок козак Степан Симиренко, що через волелюбність не зміг присягнути гнобительці Катерині II і тому втратив не тільки маєтність, а й козацькі привілеї. Не стерпівши тої наруги, пішов чумакувати та десь серед степів і загинув, а його родину було закріпачено.

Його син, Федір, селянин на оброці, наймав млини на річці Вільшанка. Добре працював та й талан мав, зібрав грошей і викупився на волю. Федір Степанович був одружений з Анастасією,

донькою теж колишнього кріпака з роду смілянських козаків Михайла Яхна, який теж спромігся вирватися із неволі, витративши все зароблене різними промислами (вичинкою шкір, пошиттям чобіт). Навіть і намісто дружини продав, а сім'ю визволив.

Сини Михайла — Степан, Кіндрат і Терентій Яхненки, позичивши гроші, взяли в оренду два петлювальні млини у Смілі. І далі вели започатковану батьком торгівлю шкірами. Коли з'явився зять Федір Симиренко, вони запросили його до свого гурту. Федір вніс пай, вдарили по руках — і постала фірма братів Яхненків і Симиренка. Сталося це приблизно у 1815–1820 роках, а формальну угоду було укладено лише 1858 року, коли велетенські розміри фірми вимагали чіткого юридичного визначення, а родинні зв'язки послабшали.

Комерційний хист братів Яхненків щасливо поєднався з умінням Федора Симиренка вести свої справи з розмахом. Фірма, що була створена енергійними, кмітливими, працелюбними людьми сильної волі, набрала великої висоти і загальноєвропейського значення. Та засновників фірми визначали не тільки ці риси, але й відданість спільній справі, чесність, вірність даному слову — все те, що являє собою високу порядність. Органічно неспроможні на підлість, підступність, зраду, вони цілком довіряли один одному. Шляхетність між партнерами була законом.

Про ці моральні засади батьків українського підприємництва нагально треба нагадувати саме тепер, у часи його відродження і розвитку. На жаль, наразі мораль новітніх ділових людей та підприємців часто-густо залишає бажати кращого. Коли, як не тепер, треба відроджувати кращі традиції минулого, традиції чесного партнерства, вчитися робити справу чистими руками.

У фірмі панував козацький дух побратимства. І службовці теж проймалися цим духом. Можна навести лише один приклад, щоб все стало ясно: у конторі стояла величезна скриня, члени фірми й службовці кидали до неї гроші, зароблені протягом дня, або брали з неї за потребою. Особливого контролю не було. Але не було випадку, щоб хтось із цього скористався, обманув довіру.

Спочатку фірма і далі орендувала млини та торгувала шкірою, а невдовзі й збіжжям і почала ганяти гурти худоби до Одеси, Варшави та інших міст.

1830 року на ній відбулось удосконалення борошномельної техніки, здійснився ряд прибуткових операцій із збіжжям. У цей же голодний рік вона вперше виступила з благодійницькою акцією, безкоштовно годуючи протягом кількох місяців коло 10 тисяч селян.

Фірма заснувала торговий дім в Одесі, склади й крамниці в Миколаєві та Севастополі. Почала торгувати полотном, промисловими виробами й цукром.

Брати Яхненки і Федір Симиренко стають купцями I гільдії Одеси. 10 квітня 1840 року Федору Степановичу Симиренку і його родині імператорським указом було надано стан спадкових почесних громадян.

На початку 1840 року капітал фірми становив понад мільйон асигнаційних карбованців.

Фірма збільшувала торгівлю цукром, але не наважувалася йти далі. І тут прийшло нове покоління в особі Платона Симиренка (1821–1863), який підносить фірму на новий щабель. Відряджений до Німеччини і Франції задля знайомства з передовою технологією цукроваріння, він переконав засновників фірми у перспективності цієї справи.

1843 року фірма спорудила в Ташлику перший в Російській імперії паровий пісково-рафінадний завод. У цей же час Платон Федорович отримав освіту у Паризькій Політехніці.

Власники фірми не шкодували грошей на оплату робітників і службовців, тому й уникали безгосподарності, зловживань, а натомість отримували високу продуктивність праці. Запрошували на роботу спеціалістів високої професійності та порядності.

Раціональна організація і передова технологія виробництва дозволили Ташлицькому заводу за два роки зайняти міцне становище в галузі. Вони орендують пісково-рафінадний завод в Орловці, 1845 р. пускають у виробництво завод у Руській Полянці, згодом орендують цукроварню в Олександрівці.

1848 року споруджують семиповерховий пісково-рафінадний завод у Млієві.

«Киевские губернские ведомости» (№29, 16.07.1849) писали про пісково-рафінадний комбінат: «За досконалістю упорядкування будівлі прекрасними приладами і апаратами, якими тут послуговуються, розмірами просторих приміщень і виробництва завод панів Яхненків і Симиренків не тільки стоїть на першому місці серед цукробурякових і рафінадних заводів Росії, але має мало суперників навіть за кордоном».

Машинобудівний завод, збудований фірмою, займався не тільки ремонтно-технічним обслуговуванням підприємств, а й випускав парове та інше заводське устаткування, машини власної або удосконаленої конструкції.

На цьому заводі були побудовані металеві пароплави для Дніпра, перший з яких йшов із гордою назвою «Українець», а другий — «Ярослав».

Фірма постачала цукор і устаткування для заводів цього профілю по всій імперії.

На заводі постійно працювало близько тисячі робітників і сто ретельно підібраних службовців.

Дбали власники і про, як тепер кажуть, інфраструктуру. Навколо заводів виросло робітниче селище з упорядкованими ґуртожитками для одинаків та будинками з садибами для сімейних. Було проведено водогін і газове освітлення. Діяла безкоштовна лікарня на сто ліжок, 6-класні школи для дівчат і хлопців, де навчання велося за програмою технічних училищ, а більшість учителів мала вищу освіту. Побудували бібліотеку, церкву, театр. У містечку були крамниці, де товари продавали за собівартістю.

«Симиренківський капіталізм» викликав у всіх, хто відвідував Мліїв, захоплення і здивування. 1859 року туди завітав Т.Г. Шевченко. Він був настільки вражений і зворушений усім побаченим, що не міг стримати сліз радості. Обійняв присутнього Кіндрата Яхненка і вигукнув: «Батьку, батьку Кіндрате, що ти тут народив?!»

Особливо треба підкреслити ще одну рису Симиренків-підприємців, а саме — меценатство. 1860 року коштом Платона Симиренка вийшов «Кобзар» Тараса Шевченка, а згодом коштом його молодшого брата, великого українського добродійника, Василя Симиренка було здійснено кілька видань «Кобзаря». Він майже 40 років підтримував українські видання. Меценатство набуло у нього характеру свідомого націоналізму, який, за висловом Олександра Шульгина, вченого-історика, є найвищою формою патріотизму.

Слід зауважити, що фірма Яхненків і Симиренків надала українському цукроварінню нову промислову якість та відкрила нечувані перспективи розвитку цієї галузі. Фірма мала величезний вплив на господарство і суспільство всієї країни.

Але значення існування цієї фірми не обмежується часом. Вона увійшла блискучою сторінкою в історію українського підприємництва, надавши йому національного характеру. Ця фірма стала фундатором його традицій. Її діяльність має бути взірцем для сучасних підприємців і бізнесменів. Історична її вагомість полягає ще й у тому, що засновники вийшли з народу, уособлювали його енергію, творчу думку, його чесноти, тобто кращі риси. Для них було органічним пошанування української мови (один з Яхненків не прийняв якось навіть ділового листа, бо його було адресовано не Яхненкові, а «якомусь Яхнову», як він сказав).

Недарма й виникло своєрідне поняття «Симиренківський капіталізм». Він був від народу і для народу, бо головною метою діяльності було загальне добро, піднесення культури і добробуту краю.

Отже, сучасним діловим людям є кого шанувати, є чому вчитися у своїх славних попередників, і їхній обов'язок розвивати славні традиції, закладені видатними українськими підприємцями-патріотами.

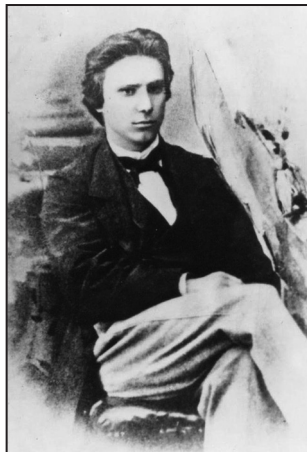
1.2. Великий Хорс українського відродження

Олександр Лотоцький, відомий громадський діяч, назвав його українським Никодимом, бо він, як і Святий Никодим, творив благочинні діла не для розголосу. Старогромадівці нарекли великим Хорсом, слов'янським богом Сонця, і казали:» «Хорс засяяв», коли від нього надходили на якусь справу гроші. Його можна назвати і українським атлантом, бо, як грецькі герої небо, так він тримав на своїх плечах упродовж майже сорока років українське Слово.

А звався він — Василь Смиренко (1835–1915). Народився 7 березня 1835 року на хуторі поблизу Млієва. Належав до вільнолюбного козацького роду і був другим сином Федора Смиренка, якого він викупив з кріпацтва разом з Платоном одразу після свого звільнення. Закінчив французький пансіон у Петербурзі, а вищу освіту здобув у Паризькій Політехніці.

1861 року рідні викликали Василя Федоровича з Парижа у зв'язку з драматичними подіями на знаменитій родинній фірмі «Брати Яхненки і Смиренко». Після сорока років невпинного зросту і процвітання над фірмою згромадилися хмари з об'єктивних і суб'єктивних причин (загальна економічна криза і смерть майже всіх власників).

Василя Федоровича було обрано, у тому числі і кредиторами, до роботи в адміністрації для управління Торговим домом, як тоді називалася фірма. Та попри титанічні зусилля, він, не вільний у своїх діях через постійне втручання цих самих кредиторів та некомпетентність призначених чиновників, був змушений відійти від справ і зректися прав на спадщину.

*Василь Федорович
Смиренко*

Так сталося, що під час праці йому не раз доводилося виїжджати у справах до Самгородка неподалік Млієва, де він познайомився з власником тамтешньої цукроварні Іваном Альбрандом, батько якого Жак-Едуард-Жозеф Альбранд під час Великої французької революції емігрував до Росії, а мати була з роду Богаєвських із Самгородка на Черкащині. Альбранд, одразу відзначивши і його розум, і бездоганні манери, і французьку мову з паризьким акцентом, запросив до себе. У маєтку Василь Федорович заприятелював з улюбленицею батька Софією Іванівною. Надзвичайно вродлива, дотепна, з незалежним мисленням, вона полонила серце молодого чоловіка, та й своє віддала йому. Однак старий Альбранд, хоч і мав демократичні погляди (виплачував своїм кріпакам, працівникам цукроварні, платню, пересварився із сусідніми панами під час здійснення реформи 1861 року, відстоюючи інтереси селян), не дав дочці дозволу на шлюб із сином колишнього кріпака. Але Софія Іванівна не скорилася волі батька і, відстоюючи своє кохання, своє право на щастя, пішла на таємне вінчання з Василем Федоровичем, чому дуже посприяла її старша сестра, а моя прабабуся (авт. — О.Л.), Ольга Іванівна, влаштувавши його у маєтку свого чоловіка Костянтина Леонтовича в селі Литвяки Лубенського повіту на Полтавщині. Тільки після семи років Іван Альбранд, який відцурався дочки і не відповідав на її благальні листи, помирився з дочкою та визнав Василя Федоровича зятем.

Усе життя подружжя Симиренків прожило у винятковій злагоді і любові.

У 1873 році Василь Федорович придбав, завдяки неймовірній ощадливості, невелику занедбану державну цукроварню в селі Сидорівка на Канівщині і невдовзі, завдяки знанням, таланту інженера, титанічній праці, організаторським здібностям, симиренківському завзяттю, а також при повсякденній допомозі коханої дружини, яка попервах під час скрути (бо батько відмовив у посагу), призбируючи кожную копійку, взяла на себе всю хатню роботу, перетворив завод-руїну на високотехнічне виробництво. Василь Федорович поєднував у собі талант винахідника, теоре-

тика, конструктора і раціоналізатора. Після цілоденної праці на заводі, де досконало знав виробництво і вмів полагодити будь-яку машину, допізна засиджувався над своїми технічними винаходами, теоретичними розробками. Зміг у полеміці розбити на голову відомого в Європі, видатного французького знавця цукроварства, сховавшись від надмірної скромності за прізвищем свого зовсім непримітного службовця.

Софія Іванівна захоплювалася садівництвом і розвела такі сади, які славилися по всій окрузі. А одного разу отримала на Паризькій виставці медаль за свої фрукти і постійний іменний квиток на вхід. І саме там, маючи чудові яблука та цукор, подружжя Симиренків уперше в Україні почало виготовляти пастилу найвищої якості під назвою «Українська», яку прописували лікарі тяжкохворим. За виробництвом її слідувала Софія Іванівна. Також вона заготовляла і сушені фрукти у цукрі.

Не можна не зауважити, що керував Василь Федорович величезним господарством тихо і непомітно, ніколи не підвищував голосу й не гнівався на підлеглих, та завжди все тримав у своїх руках.

Увесь устрій життя в Сидорівці, кожна дрібниця свідчили про життя, сповнене праці і розуму. Все було влаштоване так, що надихало на творчість.

Майже кожного року Василь Федорович їздив задля вдосконалення за кордон. Його супроводжувала Софія Іванівна, бо вони майже ніколи не розлучалися. У той час, як чоловік відвідував підприємства, вона цікавилася рішуче всім, що можна було застосувати в її жіночій частині господарства: пройшла курси крою та шиття, кулінарії, не кажучи про відвідання садових і овочевих господарств та акліматизаційних садків.

З іншого боку, вона цікавилася літературою, музикою, мистецтвом, і в її імпровізованому салоні в Парижі, чи у Відні, або в Берліні збиралися письменники, художники, музиканти Європи, цінуючи її рідкісний розум та оригінальність думок.

У своєму маєтку в Сидорівці Софія Іванівна займалася просвітницькою діяльністю. За її ініціативою були побудовані школа,

лікарня, кілька майстерень різних ремесел. Вона старалася, пише у спогадах її внучата небога Ольга Леонтович, вивести в люди кожного, хто звертався до неї по допомогу або за порадою.

Софія Іванівна була членом Київського географічного товариства та відділення звичаєвого права Київського юридичного товариства і збирала для останнього, як пише її небіж, український письменник Володимир Леонтович, матеріали з праворозуміння і правових звичаїв на Україні, а за зібрані та систематизовані народні пісні одержала похвальний лист.

Василь Федорович зріс у родині, де дбали про добробут краю, а бажання загального добра втілювали в діях. Ці родинні риси привели Василя Смирєнка до надзвичайної добродійності. Щойно зіп'явшись на ноги, він приїхав до видатного вченого-історика, засновника київської Старої Громади Володимира Антоновича і сказав, що віддаватиме щороку десяту частину своїх прибутків на українську справу, як тоді казали. (Де ви, новітні бізнесмени-патріоти?!). Та він не тільки дотримав свого слова, а й передавав на громадські потреби незрівнянно більше, бо був, за висловом О. Лотоцького, «глибоким українським націоналістом» і, як писав Євген Чикаленко, «найвидатнішим, найщирішим українцем з-поміж так званих «буржуїв», який захоплювався українською справою не тільки до глибини своєї душі, а й до глибини своєї кишені».

Василь Смирєнко у часи загального національного занепаду й примусової денационалізації неухильно служив єдиній ідеї свого життя — справі України.

У часи Валуєвського та Емського указів В. Смирєнко спрямовував зусилля на збереження мови і культури рідного народу.

Упродовж багатьох років він фінансував майже всі видання як в Україні: «Киевская старина», «Науково-літературний вісник», «Україна», перші всеукраїнські газети «Громадська Думка», «Рада», так і за кордоном: «Рутеніше рев'ю» та «Україніше рундшау», які видавалися для ознайомлення з українським життям, допомагав видавництву «Вік». Його коштом, або за його допомогою (1800 крб. з 5000), як-от: у 1907 року під редакцією Доманицько-

го, вийшло кілька видань «Кобзаря» та ряд книжок. Він дав 100 тисяч карбованців золотом на придбання у Львові будинку для Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка, про що тепер свідчить і велика мармурова меморіальна таблиця. Василь Федорович підтримував матеріально М. Драгоманова у Швейцарії та дав йому гроші на придбання друкарні, допомагав українським письменникам (М. Коцюбинському та іншим), на його кошти видавав свої праці П. Чубинський. До речі, Василь Федорович допоміг урятувати маєток П. Чубинського від продажу з торгів так само, як у скрутний час прийшов на поміч у питанні збереження будинку і М. Коцюбинському. Так само були видані праці відомого українського юриста О. Кістяківського, і серед них підготовлений ним Кодекс українського права. Василя Федоровича і Олександра Федоровича поєднували ділові і дружні стосунки. У 1875 році Василь Федорович став хрещеним батьком його сина Ігоря. Відчуваючи почуття поваги і приязні до В. Ф. Смиренка, Кістяківський у 1888 році записав у своєму щоденнику: «Ось десять років, як я з ним (Смиренком — О. Л.) знайомий і, окрім благородних почуттів і добрих справ, я від нього іншого не бачив».

Завдяки його щорічній підтримці в 600 крб. П. Ніщинський перекладав «Іліаду», видану у Львові, а у Київській семінарії існував український гурток, який утримував бібліотеку, поширював українські книжки серед селян та організовував з'їзди колишніх студентів. Підтримував студентську молодь у виданні книжок (серед них «Читанка, Перша книжка після грамотки»), Василь Федорович підтримував київський клуб «Родина», Товариство підмоги українській літературі, науці і штуці, а також типографську діяльність Старої громади і регулярно поповнював її касу.

Смиренко фінансував хор Миколи Лисенка та його закордонну подорож. За допомогою подружжя Софії та Василя Смирєнків був створений та існував у Сидорівці один з найкращих аматорських театрів, що вписав і свою сторінку в історію українського театру.

Окрім цього, нерідко, як зазначає Кістяківський, допомагав тим, хто зазнавав скрути, а також родинам, що переслідувались.

ЗМІСТ

Слово від автора	3
I. УКРАЇНСЬКІ ДОСТОЙНИКИ РОДУ СИМИРЕНКІВ.....	4
1.1. Славетні підприємці-патріоти	4
1.2. Великий Хорс українського відродження	9
1.3. Три вершини Левка Симиренка.....	16
II. ПОСТАТІ	22
2.1. Славний ювілей творця безсмертної музики	22
2.2. Він дослухався голосу двох муз	26
2.3. Його талантів вистачило б на кілька життів	34
2.4. Вона оспівала у барвах перемогу під Конотопом	40
2.5. Український талант з далеких берегів.....	44
2.6. Вони були учнями великого майстра	49
2.7. Діма — дочка двох талантів	54
2.8. Українець з «гігантними» крилами	62
2.9. Він зберігав Батьківщину в душі	69
2.10. Українська журавочка ще в дорозі додому.....	72
2.11. Та, що несла людям жайворонків	82
2.12. Світла людина залишається в душі назавжди	92
2.13. Дивосвіт Лариси Іванової	94
2.14. Бо клавесин давно вже став життям.....	96
2.15. Високе небо пісень Віктора Лузана.....	100
2.16. Душа української пісні, осяяна голосом і струнами.....	103
2.17. Гармонія душі і натхнення.....	107

Науково-популярне видання

ЛЕОНТОВИЧ Олена Василівна

НЕТЛІННА СЛАВА УКРАЇНИ

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Василь Герасимчук, Марія Козяр*
Художник *Володимир Басалига*
Комп'ютерна верстка *Нелі Домарецької*

Підписано до друку 4.07.2013. Формат 60х84х16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Умовн. друк. арк. 6,51. Умовн. фарбо-відб. 6,51.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С.Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

office@bohdan-books.com

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2860-8

9 789661 028608